

ÖZ

Yazar	:Rauşan KOÇKONOVA
Üniversite	:Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Anabilim Dalı	:Maliye
Tezin Niteliği	:Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	:xii+81
Mezuniyet Tarihi	:02/06/2015
Tez Danışmanı	:Doç. Dr. Metin BAYRAK

BÜTÇE AÇIĞI VE İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ: KIRGIZİSTAN ÖRNEĞİ

Bu çalışmanın amacı Kırgızistan'da bütçe açığı ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmaktır. Çalışmamızda Kırgızistan'ın 1998-2012 yılları arasındaki dönemde bütçe açığı ve GSYİH çeyrek verileri kullanılmıştır.

Birinci bölümde bütçe ve bütçe açığı konuları kavramsal olarak incelenmiş, bütçe açığını belirleyen faktörlere yer verilerek açık bütçe politikasının memleket ekonomisine tesiri farklı bütçe teorileri açısından irdelenmiştir.

İkinci bölümde büyüme, büyümeye etki eden faktörler ve büyüme teorilerine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, iktisadi büyüme ile bütçe açığı arasındaki ilişkiyi açıklayan ve temsil eden teorilere yer verilmiştir. Ayrıca gerek Kırgızistan,gerekse diğer ülkelerle ilgili literatür taraması yapılmıştır.

Dördüncü bölümde Kırgızistan'a ait 1998-2012 yıllarını kapsayan dönemde çeyrek veriler kullanılarak bütçe açığı ile iktisadi büyüme ilişkisi üzerine ekonometrik bir çalışma yapılmıştır. Ekonometrik çalışmada Genişletilmiş Dickey Fuller Testi, Johansen Testi ve Granger Nedensellik Testi kullanılmıştır. Her iki değişken arasındaki ilişki uzun ve kısa dönem açısından analiz edilmiştir. Yapılan ekonometrik çalışmada uzun dönemde iki değişken arasında çift yönlü ilişki söz konusudur. Yani hem bütçe açığı hem de GSYİH biri birini etkilemektedir. Kısa dönemde ise iki parametrenin ortasında tek yönlü ilişki vardır, bağımlı değişken bütçe açığıdır.

Son kısımda ise tez üzerine genel sonuçlar çıkartılıp gerekli önerilere yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: bütçe, bütçe açığı, iktisadi büyüme,ekonometrik analiz.

КЫСКАЧА МАЗМУНУ

Даярдаган	:Раушан Кочконова
Университет	:Кыргыз-Түрк «Манас» Университети
Багыты	:Финансы
Иштин сыпаты	:Магистрдик диссертация
Беттердин саны	:xii+81
Бүтүрүү датасы	:02/06/2015
Илимий жетекчиси	:Доцент, э.и.к. Метин Байрак

БЮДЖЕТТИН ТАРТЫШТЫГЫ МЕНЕН ЭКОНОМИКАЛЫК ӨСҮҮНҮН ОРТОСУНДАГЫ БАЙЛАНЫШ: КЫРГЫЗСТАНДЫН МИСАЛЫНДА

Магистердик диссертациянын негизги максаты – 1998-2012 жылдар арасында Кыргызстанда бюджеттик тартыштык менен экономикалык өсүүнүн ортосундагы байланышты аныктоо. Бюджеттик дефицит жана экономикалык өсүүнүн ортосундагы байланышты аныктоо жана изилдөө максатында, эки көрсөткүчтүн жалпы эле экономикага тийгизген таасири жана экономикадагы ролуна байланыштуу ар кандай теория жана көз караштарга да көңүл бурулган.

Магистердик иштин биринчи бөлүмүндө бюджет түшүнүгү, анын түзүүчүлөрү, бюджеттик тартыштык маселеси, өзгөчөлүктөрү, ага таасир этүүчү факторлорго көңүл бурулган. Мындан тышкары бюджеттик тартыштыкка байланыштуу көз караштарга да көңүл бөлүнгөн.

Экинчи бөлүмдө экономикалык өсүү түшүнүгү, ага таасир этүүчү факторлор жана негизги экономикалык өсүү теориялары каралып кеткен.

Үчүнчү бөлүмдө бюджеттин тартыштыгы жана экономикалык өсүүнүн ортосундагы байланыш боюнча теориялык көз караштар талданган. Мындан тышкары магистрдик иштин темасынын изилденүү деңгээлин аныктоо максатында бул ар кандай адабияттарга да көңүл бөлүнгөн алардын ичинде бюджеттин тартыштыгы жана экономикалык өсүү боюнча теориялык изилдөөлөргө, башка мамлекеттердин мисалындагы чет элдик окумуштуу экономисттердин макалаларына да жер берилген. Ошондой эле Кыргызстандын экономикасын изилдеген макалалар жана башка чыгармалар да талданып чыккан.

Ал эми төртүнчү бөлүмдө Кыргызстан мисалында талдоо жүргүзүлүп, макроэкономикалык көрсөткүчтөрү талданып ар кандай таблица жана диаграммаларга орун берилген. Мындан тышкары магистрдик иштин максаты болгон бюджеттин тартыштыгы жана экономикалык өсүүнүн ортосундагы байланыштын бар же жоктугун аныктоо үчүн бюджеттин дефицити жана ИДП нын 1998-жылдан баштап 2012-жылга чейин ар бир квартал боюнча бөлүнгөн сандык көрсөткүчтөрдүн жардамы менен эконометрикалык анализ жүргүзүлгөн. Эконометрикалык анализде Кеңейтилген Дикки-Фуллер тести, Йохансен тести жана Грейнджердин Себептүүлүк тесттери колдонулган. Эки параметр тен узак жана кыска мөөнөт ичинде изилденген. Бул изилдөөнүн жыйынтыгында узак мөөнөттө эки көрсөткүчтүн ортосунда жуп байланыш бар экендиги тастыкталган. Башкача айтканда экономикалык өсүү бюджеттин тартыштыгына, жана

бюджеттин тартыштыгы экономикалык өсүүгө таасирин тийгизет. Ал эми кыска мөөнөттө экономикалык өсүү гана бюджеттин тартыштыгына таасирин тийгизет.

Эң акыркы бөлүмдө жыйынтык чыгарылып, керектүү рекомендацияларга жер берилген.

Ачык сөздөр: бюджет, бюджеттин тартыштыгы, экономикалык өсүү, эконометрикалык анализ.

АБСТРАКТ

Подготовила	:Раушан Кочконова
Университет	:Кыргызско-Турецкий Университети «Манас»
Направление	:Финансы
Вид диссертационной работы	:Магистерская диссертация
Количество страниц	:xii+81
Дата окончания	:02/06/2015
Научный руководитель	:Доцент, к.э.н. Метин Байрак

ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ДЕФИЦИТОМ БЮДЖЕТА И ЭКОНОМИЧЕСКИМ РОСТОМ: НА ПРИМЕРЕ КЫРГЫЗСТАНА

Целью магистерской диссертации является исследование взаимосвязи дефицита бюджета и экономического роста в Кыргызстане. В работе были использованы квартальные данные дефицита бюджета и ВВП за период с 1998 по 2012 год.

В первой части были рассмотрены теоретические аспекты бюджета, дефицита бюджета, факторы, влияющие на дефицит бюджета. Также с помощью различных бюджетных теорий были изучены последствия дефицита бюджета на фискальную политику и экономику страны.

Во второй части дано место экономическому росту, факторам, влияющим на рост экономики страны, кроме этого были рассмотрены основные теории экономического роста.

Третья часть данной диссертации посвящена рассмотрению теоретических аспектов взаимосвязи дефицита бюджета и экономического роста, были рассмотрены три теории, изучавшие данный вопрос. Кроме этого в этой части было дано место исследованию литературы в этой области, как на примере Кыргызстана, так и на примере других иностранных государств.

Эконометрический анализ, графики, диаграммы были включены в четвертую часть магистерской диссертации. В эконометрическом анализе были использованы квартальные данные ВВП и дефицита бюджета Кыргызской Республики за период 1998-2012 г.г. В эконометрическом анализе для получения достоверных данных и результатов были использованы различные эконометрические тесты и подходы, как Расширенный тест Дикки-Фуллера, тест Йохансена и тест причинности Грейнджера. В результате анализа было установлено, что в краткосрочном периоде между двумя параметрами имеется двусторонняя связь, то есть дефицит бюджета влияет на экономический рост, в свою очередь экономический рост тоже влияет на дефицит бюджета. Но в краткосрочном периоде дефицит не влияет на экономический рост, и только рост влияет на дефицит.

В заключительной главе были сделаны заключительные выводы и даны некоторые рекомендации.

Ключевые слова: Бюджет, дефицит бюджета, экономический рост, эконометрический анализ.

ABSTRACT

Student	:Raushan Kochkonova
University	:Kyrgyz-Turkish Manas University
Department	:Finance
Type of thesis work	:Master's Thesis
Number of pages	:xii+81
Date of Graduate	:02/06/2015
Supervisor	:Dr.PhD. Metin BAYRAK

RELATIONSHIP BETWEEN THE BUDGET DEFICIT AND ECONOMIC GROWTH: THE EXAMPLE OF KYRGYZSTAN

The purpose of the master's thesis is to research the Interrelation of the budget deficit and economic growth in Kyrgyzstan. We used quarterly figures of the budget deficit and GDP for the period from 1998 to 2012.

The first part was devoted to the theoretical aspects of the budget, the budget deficit, and the factors affecting to the budget deficit. Also were examined the effects of the budget deficit for fiscal policy and the economy by using various theories

In the second part, we give place to economic growth, factors affecting the growth of the economy, other than that were considered basic models of economic growth.

The third part of this thesis is devoted to the theoretical aspects of the interrelationship of the budget deficit and economic growth, also there were considered three theories that research this issue. Besides, in this part was given a place for the investigations of literature, for example as Kyrgyzstan and other foreign countries.

Econometric analysis, graphs, diagrams have been included in the fourth part of the thesis. In the econometric analysis were used the quarterly data of GDP and the budget deficit of the Kyrgyz Republic for the period 1998-2012 yy.

In the econometric analysis to obtain reliable data and results were used various econometric tests and approaches as Advanced Dickey-Fuller test Johansen and Granger causality test. As a result of the analysis it was found that in the short term between the two parameters has two-way communication, that is, the budget deficit affects economic growth, in turn, economic growth also affects the budget deficit. But in the short term deficit does not affect the economic growth, and only affects the growth of the deficit. In the final chapter were made final conclusions and provided some guidance.

Key words: Budget, budget deficit, economic growth, econometrical analyz.

ÖN SÖZ

Kırgızistan bağımsız devlet olalı bir çok problemlere karşı karşıya kalmıştır. B problemlerdr en belirginleri bütçe açığının sürekli artması ve iktisadi büyüme hızının yavaşlamasıdır. Çalışmada Kırgızistan'da 1998-2012 yıllar arasında iktisadi büyüme ile bütçe açığının biri biriyle ilişkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Kırgızistan'ın gelişmesi, mevcut sosyo-ekonomik sorunlarını çözmeye yardımcı ve yol gösterici bir çalışma olacağı beklenir. İşte bu çalışmanın yazılmasında yardımcı ve yol gösterici olan Doç.Dr.Metin Bayrak hocama ve arkadaşım Güldar Mahamatjan kzy'na teşekkür ederim.

Rauşan Koçkonova

TEZ ONAY SAYFASI.....	i
ÖZ.....	iv
КЫСКАЧА МАЗМУНУ.....	v
АБСТРАКТ.....	vii
ABSTRACT.....	viii
ÖNSÖZ.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	/x
TABLOLAR LİSTESİ.....	/ xi
DİYAGRAMLAR LİSTESİ.....	/ xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BÜTÇE AÇIĞI

1. BÜTÇE VE BÜTÇE AÇIĞI KAVRAMI.....	3
2. BÜTÇE DENKLİĞİ İLE İLGİLİ TEORİLER.....	4
3. BÜTÇE AÇIĞININ SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ.....	6
4. BÜTÇE AÇIĞINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİSADİ BÜYÜME

1. İKTİSADİ BÜYÜME KAVRAMI VE ÖZELLİKLERİ.....	12
2. İKTİSADİ BÜYÜME TİPLERİ VE İKTİSADİ BÜYÜMEYİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER.....	15
3. TEMEL İKTİSADİ BÜYÜME MODELLERİ.....	18
3.1. Yeni Keynesyen Harrod-Domar Büyüme Modeli.....	18
3.2. Neoklasik İktisadi Büyüme Modeli. R. Solow.....	25
3.3. İçsel Büyüme Modelleri.....	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÜTÇE AÇIĞI VE İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ

1. BÜTÇE AÇIĞI İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ VE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR.....	32
1.1. Neoklasik Yaklaşım.....	32
1.2. Keynesyen Yaklaşım.....	35
1.3. Ricardian Yaklaşım-Barro-Ricardo Denkliği.....	36
2. BÜTÇE AÇIĞI VE İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ İLE İLGİLİ LİTERATÜR TARAMASI.....	36

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIRGIZİSTAN'DA BÜTÇE AÇIĞI VE İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ ÜZERİNE ANALİZ

1. KIRGIZİSTAN'DA BÜTÇE AÇIĞI VE İKTİSADİ BÜYÜME SORUNU.....	39
2. KIRGIZİSTANDA BÜTÇE AÇIĞI VE İKTİSADİ BÜYÜME ÜZERİNE EKONOMETRİK ANALİZ.....	44
SONUÇ.....	58
ДИССЕРТАЦИЯНЫН КЫСКАЧА МАЗМУНУ.....	60
KAYNAKLAR.....	80

TABLolar LİSTESİ

Tablo 4.1. Kırgızistan'da bütçe gelirleri ve harcamaları (2006-2012, bin som)

Tablo 4.2. Kırgızistan'da kamu gelirlerinin yapısı (2007-2012, bin som)

Tablo 4.3. Kırgızistan'da kamu harcamalarının yapısı (2007-2012, bin som)

Tablo 4.4. Kırgızistan'ın temel makroekonomik değişkenlerinin yıllara göre dağılımı (2006-2012, %)

Tablo 4.5. Kırgızistan'da vergi yükü (2006-2012, %)

Tablo 4.6. BA serisinin durağanlık testi

Tablo 4.7. GSYİH serisinin durağanlık testi

Tablo 4.8. Birinci farkı alındıktan sonra ba serisinin durağanlık testi

Tablo 4.9. Birinci farkı alındıktan sonra gsyih serisinin durağanlık testi

Tablo 4.10. BA ve GSYİH serilerinin koentegre ilişkilerinin belirlenmesi

Tablo 4.11. Pantula ilkesine göre trace (iz) istatistikleri

Tablo 4.12. Johansen eş-bütünleşme test sonuçları

Tablo 4.13. GSYİH'nın BA'na bağımlı olduğunu temsil eden uzun dönem

Tablo 4.14. BA'nın GSYİH'ya bağımlı olduğunu temsil eden uzun dönem modeli

Tablo 4.15. Granger nedensellik testi ve block exogeneity Wald testlerinin sonuçları

DİYAGRAMLAR LİSTESİ

Grafik 4.1.Kırgızistan’da bütçe gelirleri ve harcamaları (2006-2012, bin som)

Grafik 4.2. Kırgızistan’da BA ve GSYİH (1998-2012)